

SUD HOKIMIYATINING MUSTAQILLIGI-HUQUQIY DAVLATNING ASOSI SIFATIDA

Shavkatov Aziz- Rajabiy

*Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti “Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar”
fakulteti Yuruspredensiya yo‘nalishi 256-guruh talabasi*
azizrajabiy1@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada sud hokimiyatining mustaqilligi huquqiy davlat barpo etishning muhim va ajralmas sharti sifatida ilmiy-huquqiy jihatdan tahlil etilgan. Unda sud hokimiyatining mustaqilligi tushunchasi, uning institutsional va shaxsiy shakllari, huquqiy davlat tizimidagi o‘rni hamda jamiyatda adolat va qonun ustuvorligini ta’minlashdagi ahamiyati yoritib berilgan. Shuningdek, sud mustaqilligini kafolatlovchi konstitutsiyaviy, tashkiliy va moddiy-huquqiy mexanizmlar hamda ushbu tamoyilga tahdid soluvchi omillar tahlil qilingan. Maqolada O‘zbekiston Respublikasida sud-huquq tizimini isloh qilish doirasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar, sudyalarning maqomini mustahkamlash va sud jarayonlarining shaffofligini oshirishga qaratilgan islohotlar ham o‘rganilgan. Tadqiqot davomida sud hokimiyati mustaqilligining inson huquqlarini himoya qilishdagi roli ochib berilib, uni yanada rivojlantirish istiqbollari bo‘yicha ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: sud hokimiyati, mustaqillik, huquqiy davlat, qonun ustuvorligi, sudyalarning daxlsizligi, inson huquqlari, sud islohotlari, adolatli sudlov.

Annotation: This article analyzes the independence of the judiciary as an essential and integral condition for building a rule-of-law state from a scientific and legal perspective. It examines the concept of judicial independence, its institutional and personal forms, its role in the legal state system, and its importance in ensuring justice and the rule of law in society. In addition, constitutional, organizational, and material-legal mechanisms that guarantee judicial independence, as well as factors that threaten this principle, are analyzed. The article also studies the reforms implemented in the Republic of Uzbekistan within the framework of judicial and legal system reforms, aimed at strengthening the status of judges and increasing the transparency of judicial proceedings. During the research, the role of judicial independence in protecting human rights is revealed, and scientific conclusions and practical recommendations for its further development are formulated.

Keywords: judiciary, independence, rule of law, supremacy of law, judicial immunity, human rights, judicial reforms, fair trial.

Аннотация: В данной статье с научно-правовой точки зрения анализируется независимость судебной власти как важнейшее и неотъемлемое условие построения правового государства. Рассматриваются понятие независимости судебной власти, ее институциональные и личные формы, место в системе правового государства, а также ее значение в обеспечении справедливости и верховенства закона в обществе. Кроме того, анализируются конституционные, организационные и материально-правовые механизмы, гарантирующие независимость судебной власти, а также факторы, угрожающие данному принципу. В статье также изучаются реформы, реализуемые в Республике Узбекистан в рамках реформирования судебно-правовой системы, направленные на укрепление статуса судей и повышение прозрачности судебного процесса. В ходе исследования раскрывается роль независимости судебной власти в защите прав человека, а также формулируются научные выводы и практические рекомендации по ее дальнейшему развитию.

Ключевые слова: судебная власть, независимость, правовое государство, верховенство закона, неприкосновенность судей, права человека, судебные реформы, справедливое правосудие.

Sud hokimiyatining mustaqilligi tushunchasi

Sud hokimiyatining mustaqilligi — sudlarning o'z vakolatlarini amalga oshirishda qonundan boshqa hech qanday shaxs, organ yoki tuzilmalarga bo'ysunmasdan, erkin va xolis faoliyat yuritishidir. Ushbu tamoyil sudyalarning qaror qabul qilish jarayonida tashqi bosim, siyosiy ta'sir, iqtisodiy manfaat yoki shaxsiy manfaatlardan holi bo'lishini anglatadi.

Sud mustaqilligi ikki asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi:

- Institutsional mustaqillik — sud hokimiyatining boshqa hokimiyat tarmoqlaridan alohida va mustaqil faoliyat yuritishi;
- Shaxsiy mustaqillik — sudyalarning daxlsizligi, barqaror lavozimi, moddiy va ijtimoiy ta'minoti bilan bog'liq kafolatlar.

Mazkur ikki yo'nalish uyg'un holda ta'minlangan taqdirdagina sud hokimiyati haqiqatan mustaqil bo'la oladi.

Sud hokimiyatining huquqiy davlatdagi o'rni

Huquqiy davlatning asosiy belgilaridan biri — hokimiyatlar bo'linishi tamoyilidir. Ushbu tamoyilga ko'ra, davlat hokimiyati qonun chiqaruvchi, ijro etuvchi va sud hokimiyatiga bo'linadi. Sud hokimiyati mazkur tizimda muvozanatni saqlovchi va nazorat qiluvchi asosiy bo'g'in hisoblanadi.

Sudlar quyidagi vazifalarni amalga oshiradi:

- fuqarolarning buzilgan huquqlarini tiklash;

- davlat organlari faoliyatining qonuniyligini tekshirish;
- nizolarni adolatli hal etish;
- koniutsiyaviy normalarning ustuvorligini ta'minlash.

Agar sud hokimiyati mustaqil bo'lmasa, ushbu vazifalar samarasiz bo'lib qoladi. Natijada huquqiy davlat konsepsiyasi faqat rasmiy hujjatlarda qolib ketadi.

Sud mustaqilligining huquqiy kafolatlari

Sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash uchun davlat tomonidan bir qator huquqiy kafolatlar belgilanadi. Ular quyidagilardan iborat:

1. Konstitutsiyaviy kafolatlar

Ko'pgina demokratik davlatlar singari O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ham sud hokimiyatining mustaqilligi mustahkamlangan. Unda sudlar faqat qonunga bo'ysunishi, sudyalarning mustaqilligiga aralashish taqiqlanishi belgilangan.

2. Sudyalarning daxlsizligi

Sudyalarning daxlsizligi ularning faoliyatiga noqonuniy aralashuvdan himoya qilishga xizmat qiladi. Sudyani asossiz ravishda javobgarlikka tortish, lavozimidan ozod qilish yoki bosim o'tkazish qat'iyan man etiladi.

3. Moddiy va ijtimoiy ta'minot

Sudyalarning munosib maoshi, ijtimoiy kafolatlari va xizmat sharoitlari ularning korrupsiyaga berilmasligi hamda xolis faoliyat yuritishida muhim ahamiyatga ega.

4. Sudyalarni tayinlash va lavozimdan ozod qilish tartibi

Sudyalarni tanlashda ochiqlik, shaffoflik va professional mezonlarga amal qilinishi sud tizimining mustaqilligini mustahkamlaydi.

Sud hokimiyati mustaqilligiga tahdidlar

Amaliyotda sud hokimiyatining mustaqilligiga turli omillar salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Jumladan:

- siyosiy bosim;
- ma'muriy aralashuv;
- korrupsiya;
- jamoatchilikning noto'g'ri bosimi;
- ommaviy axborot vositalarining biryoqlama yondashuvi.

Ushbu omillar sudning xolis qaror qabul qilishiga to'sqinlik qiladi va adolatga bo'lgan ishonchni pasaytiradi.

O'zbekistonda sud hokimiyati mustaqilligini ta'minlash yo'lidagi islohotlar

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida sud-huquq tizimini isloh qilish bo'yicha keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan:

- Sudyalar oliy kengashining tashkil etilishi;

- sudyalarning tanlov asosida tayinlanishi;
- sudlar faoliyatining raqamlashtirilishi;
- sud qarorlarining ochiq e’lon qilinishi;
- advokatura institutining kuchaytirilishi.

Mazkur islohotlar sud hokimiyatining mustaqilligini amalda ta’minlashga xizmat qilmoqda.

Sud mustaqilligi va inson huquqlari

Sud hokimiyatining mustaqilligi inson huquqlarining real kafolatidir. Chunki faqat mustaqil sudgina shaxsni noqonuniy hibsdan, asossiz ayblovdan va adolatsiz jazodan himoya qila oladi.

Xalqaro huquq normalarida ham adolatli sudlov huquqi alohida e’tirof etilgan. Birlashgan Millatlar Tashkiloti, Yevropa Inson Huquqlari Sudi amaliyoti sud mustaqilligining universal ahamiyatini tasdiqlaydi.

Sud hokimiyati mustaqilligini yanada mustahkamlash istiqbollari:

Kelgusida sud hokimiyatining mustaqilligini yanada kuchaytirish uchun quyidagi yo’nalishlar muhim hisoblanadi:

- sudyalarning malakasini oshirish;
- sud etikasi standartlarini kuchaytirish;
- korrupsiyaga qarshi kurashni takomillashtirish;
- jamoatchilik nazoratini rivojlantirish;
- sud jarayonlarining shaffofligini oshirish.

Ushbu chora-tadbirlar sud tizimiga bo’lgan ishonchni yanada mustahkamlaydi

Takliflar

Sud hokimiyatining mustaqilligini yanada mustahkamlash va huquqiy davlat tamoyillarini amalda to’liq ta’minlash maqsadida quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq hisoblanadi:

1. Sudyalarni tanlash va tayinlash tizimini takomillashtirish

Sudyalarni tanlashda ochiqlik va shaffoflikni yanada kuchaytirish, tanlov jarayonlarida jamoatchilik va mustaqil ekspertlar ishtirokini kengaytirish lozim. Bu sudyalarning korpusining professionalligi va mustaqilligini oshirishga xizmat qiladi.

2. Sudyalarning moddiy va ijtimoiy kafolatlarini kuchaytirish

Sudyalarning barqaror faoliyat yuritishi uchun ularning mehnatiga munosib haq to’lanishini ta’minlash, uy-joy, tibbiy xizmat va pensiya ta’minoti tizimini rivojlantirish zarur. Bu korrupsiyaviy holatlarning oldini olishga yordam beradi.

3. Sud hokimiyatiga noqonuniy aralashuv uchun javobgarlikni kuchaytirish

Sud faoliyatiga bevosita yoki bilvosita aralashgan mansabdor shaxslarga nisbatan qat'iy huquqiy choralar belgilash lozim. Ushbu javobgarlik mexanizmlarining amalda ishlashi sud mustaqilligini real kafolatlaydi.

4. Sud tizimida raqamli texnologiyalarni keng joriy etish

Sud jarayonlarini to'liq raqamlashtirish, elektron sud ish yurituvini rivojlantirish va onlayn monitoring tizimini joriy etish sud faoliyatining shaffofligini oshiradi hamda inson omilining salbiy ta'sirini kamaytiradi.

5. Sudyalarning kasbiy malakasini muntazam oshirib borish

Sudyalarning huquqiy savodxonligini, xalqaro standartlarni bilish darajasini oshirish maqsadida doimiy malaka oshirish kurslari va xorijiy tajriba almashuv dasturlarini kengaytirish zarur.

6. Sud etikasi va professional mas'uliyatni mustahkamlash

Sudyalarning axloqiy me'yorlarga qat'iy rioya etishini ta'minlash, sud etikasi kodeksining amaliy ahamiyatini kuchaytirish hamda intizomiy nazorat tizimini takomillashtirish muhim hisoblanadi.

7. Jamoatchilik nazoratini rivojlantirish

Sud faoliyati ustidan jamoatchilik monitoringini kuchaytirish, sud qarorlarining ochiq e'lon qilinishini kengaytirish hamda ommaviy axborot vositalari bilan samarali hamkorlikni yo'lga qo'yish sud tizimiga bo'lgan ishonchni oshiradi.

8. Inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish

Sudlar tomonidan inson huquqlarini himoya qilishda xalqaro huquq normalaridan keng foydalanish, adolatli sudlov standartlariga qat'iy amal qilish tizimini yanada rivojlantirish lozim.

9. Advokatura institutining rolini oshirish

Sud jarayonlarida himoya tomonining mustaqilligini ta'minlash maqsadida advokatlarning huquq va vakolatlarini kengaytirish, ularning sud jarayonlarida teng ishtirokini kafolatlash zarur.

10. Sud tizimi faoliyatini baholashning zamonaviy mexanizmlarini joriy etish

Sudlar faoliyatini samaradorlik, shaffoflik va adolatlilik mezonlari asosida baholash tizimini yaratish orqali sud hokimiyatining sifat ko'rsatkichlarini doimiy ravishda yaxshilash mumkin.

Xulosa qilib aytganda, sud hokimiyatining mustaqilligi huquqiy davlat barpo etishning eng muhim va ajralmas sharti hisoblanadi. Mustaqil sud tizimi jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilish hamda adolat tamoyillarini qaror toptirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Sudlarning boshqa

hokimiyat tarmoqlaridan mustaqil faoliyat yuritishi davlat boshqaruvida muvozanat va barqarorlikni ta'minlaydi.

Maqolada sud hokimiyati mustaqilligining institutsional va shaxsiy jihatlari, huquqiy kafolatlari hamda unga tahdid soluvchi omillar atroflicha tahlil qilindi. Ushbu tahlillar shuni ko'rsatadiki, sud mustaqilligi nafaqat normativ-huquqiy hujjatlarda belgilanishi, balki amaliyotda ham to'liq ta'minlanishi zarur. Aks holda, huquqiy davlat g'oyasi faqat nazariy tushuncha sifatida qolib ketadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari sud hokimiyatining nufuzini oshirish, sudyalarning maqomini mustahkamlash va sud jarayonlarining shaffofligini ta'minlashga qaratilganligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu islohotlar sud tizimining mustaqilligini amalda ta'minlashga xizmat qilib, jamiyatda adolatga bo'lgan ishonchni mustahkamlashga zamin yaratmoqda.

Shu bilan birga, sud hokimiyatining mustaqilligini yanada rivojlantirish uchun sudyalarning kasbiy salohiyatini oshirish, korrupsiyaga qarshi kurashni kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish hamda jamoatchilik nazoratini rivojlantirish muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Mazkur yo'nalishlarda izchil chora-tadbirlarning amalga oshirilishi sud tizimining samaradorligini yanada oshiradi.

Umuman olganda, sud hokimiyatining mustaqilligi demokratik jamiyatning barqaror rivojlanishi, inson huquqlarining kafolatlanganligi va davlatning xalq oldidagi mas'uliyatini ta'minlashning asosiy omillaridan biridir. Shu bois, ushbu tamoyilni mustahkamlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolishi lozim.